

**BACHCANTATEDIENST OP ZONDAG 6 DECEMBER:
'NUN KOMM, DER HEIDEN HEILAND (BWV 62)**

De adventscantate "Nun komm, der Heiden Heiland" is, zoals wel meer gebeurt bij Bach, gebaseerd op een reeds lang bestaand kerklied. In dit geval gaat het om een koraal waarvan Maarten Luther de bestaande Latijnse tekst, en tevens de reeds bestaande gregoriaanse melodie (ietwat aangepast) naar het Duits had overgebracht.

Luther was dus, zoals bij vele andere liedteksten en melodieën, erfgenaam van een reeds bestaande zeer oude traditie. Het adventslied 'Nun komm, der Heiden Heiland' gaat inderdaad terug op het '*veni, redemptor gentium*', een latijnse hymne van Ambrosius van Milaan (4e eeuw na Christus). Deze gregoriaanse hymne mag beschouwd worden als het oudste advents- en kerstlied ter wereld. *Na de communie in deze dienst zullen we het lied overigens afwisselend in de latijnse en nederlandstalige versie zingen, en dan zal hoorbaar zijn hoe verregaand het protestantse koraal, zowel inhoudelijk als muzikaal, schatplichtig is aan de Gregoriaanse melodie.*

Het koraal 'nun komm, der Heiden Heiland' was dus reeds tweehonderd jaar oud toen Bach het tot tweemaal toe gebruikte als basis voor een cantate. De eerste cantate rondom het lied (bwv 61) dateert uit 1714 toen hij nog werkzaam was in Weimar, de tweede (bwv 62) kwam tien jaar later tot stand, in 1724, tijdens zijn tweede jaar als cantor in Leipzig. Nadat wij vorig jaar de eerste cantate hebben uitgevoerd tijdens de Advent, staat nu de latere versie op het programma. Beider teksten en ook hun muziek zijn erg verschillend. De tekst van de eerste cantate is van de hand van Erdman Neumeister, een predikant uit Hamburg. De tweede cantate is een typische koraalcantate, naar de letter (openingskoor en slotkoraal) of naar de geest (de recitatieven en aria's) gebaseerd op de koraaltekst. Waarschijnlijk is de auteur daarvan Andreas Stubel, de conrector van de Thomasschool in Leipzig. Het was in deze school dat Bach zelf latijn gaf en ook de knapenstemmen voor het koor van de Thomaskerk recruteerde en met harde hand opleidde.

In Bachs tijd werden adventscantaten uitsluitend uitgevoerd op de eerste adventszondag. De andere zondagen werden beschouwd als dagen van boete en inkeer, en dan mocht er geen concertante muziek gemaakt worden in de kerk. Die

rustperiode was voor Bach welgekomen, omdat hij zich op die manier beter kon voorbereiden op het zware programma van de kerstperiode.

Op de eerste adventszondag werd destijds het evangelie gelezen van de intocht in Jeruzalem (Matheus 21,1-9). Voor katholieken klinkt dat wat vreemd; wij verwachten die lezing eerder op Palmzondag. Maar toch was (en is) die tekstkeuze ook zinvol voor de Advent. Immers: de intocht van Jezus in Jeruzalem, zittend op een ezelsveulen, symboliseert de eigenlijke betekenis van de figuur van de nederige en tegelijk koninklijke Messias, waar het ten diepste ook op het Kerstfeest om gaat. Want de hymne van Ambrosius, en dus ook de cantate, is een grote meditatie over de diepere betekenis van de komst van Jezus van Nazareth in de wereld. Wij volgen tijdens deze dienst een ander evangelie: dat van de tweede zondag van de Advent van het Lucasjaar. Aan de orde is het evangelie over het optreden van Johannes De Doper bij de Jordaan.

Frans Van Looveren

HET OUDSTE KERSTLIED TER WERELD

*1. Kom, die 't heil der volken draagt,
kom tot ons, o kind der Maagd,
heel de wereld sta verstomd
hoe God menslijk tot ons komt.*

*2. Niet door man en macht, maar door
's Geestes stem die klinkt in 't oor
wordt Gods Woord ons bijgebracht
in de schoot die Hem verwacht.*

*3. Zwellen gaat de moederschoot
van de maagd, nog rozerood,
zie, de deugd waait trots de vaan:
God komt in zijn tempel aan.*

*4. Kom dan uit uw kamer, kom,
koningszoon en bruidegom,
Held, die God en mens verbndt,
vind en loop uw weg gezwind.*

*5. Van de Vader daalt Hij neer,
tot de Vader keert Hij weer,
ook de hel zal hij doorstaan
om ten hemel op te gaan.*

*6. Eeuwig Godgelijk zijt gij,
Gord nu aan ons sterfelijk lijf
en vervul het zwakste deel
met uw kracht: o Heiland, heel.*

*7. Stralend staat de kribb' en wacht
tot het licht wordt in de nacht.
Zonlicht, dat nooit wordt gedoofd,
eeuwig licht voor wie gelooft.*

Ambrosius van Milaan

Voorliggende liedtekst is de vertaling van de latijnse hymne 'Veni redemptor Gentium'. Hij is geschreven door Ambrosius van Milaan, die leefde van 339 tot 397 na Christus. Hij was Kerkvader, d.w.z. bisschop uit de vroege christelijke Kerk waarvan belangrijke theologische traktaten overgeleverd zijn). Ambrosius stond bekend als een vurig bestrijder van de ketter Arius die Jezus beschouwde als een hoogstaand mens, maar niet als Zoon van God, die op hetzelfde niveau staat als de Vader. Ambrosius wees dit 'Arianisme' af en hij had een beslissende invloed op de heilige Augustinus; deze liet zich door hem dopen.

Het lied dat we hierboven in vertaling hebben laten afdrukken, is eigenlijk het oudste kerstlied ter wereld. In de Middeleeuwen en ook daarna werd deze latijnse kersthymne gezongen door de monniken in de abdijen tijdens het nachtelijke koorgebed (de nocturnen) tijdens de Kerstnacht. Het kan echter ook in de Advent gezongen worden omdat er zo naar Jezus wordt uitgekeken.

Het kerstlied bevat helemaal geen kerstromantiek.

Het lied heeft niets te maken met de romantiek van het kerstekindje in de kribbe, en de denneboom of de 'stille nacht'. Je ziet in dat lied ook geen herdertjes of drie koningen optreden. De romantische kerstliederen zijn enkele eeuwen later ontstaan. Die romantiek gaat evenzeer terug op het heidense winterse feest van de zonnewende (het Germaanse lichtfeest dat 'Joelfeest' heette) als op de bijbelse vreugde om de Verlosser die in de wereld komt. Het is die bijbelse geloofsvreugde die centraal staat in het lied van Ambrosius.

Strofe per strofe.

De *eerste strofe* verwoordt de dankbare verwondering. Heel de wereld wordt uitgenodigd om verbaasd te staan hoe God menselijk tot ons komt. Ambrosius onderlijnt hiermee dat die komst niet zo vanzelfsprekend is. God verwacht je niet als mens tussen de mensen. En met Jezus Christus is het menselijk onmogelijke toch gebeurd. Bij de gelovige valt de mond open van blijde verbazing.

De *tweede en derde strofe* geven de reden voor die verbazing. Jezus Christus is een kind van een maagd. Hiermee wordt verwezen naar Lucas, naar het bezoek van de engel aan Maria om de geboorte van het kind aan te kondigen. En de diepe betekenis van de geboorte zal zijn dat God in zijn tempel aankomt. De wereld wordt door de geboorte van Christus dus Gods tempel, wordt het huis waar God woont tussen en met de mensen.

In de *vierde strofe* wordt Jezus voorgesteld als de koningszoon en bruidegom die zijn bruidsvertrek (de moederschoot) verlaat om zijn bruid (zijn mensen) te huwen. Deze strofe verwijst naar psalm 19. Velen kennen nog wel de vertaling van deze psalm in het lied van Ignace de Sutter: *Gij tooit de feestelijke zon gelijk een jonge bruidegom die als een reus zijn tocht begint en alles met zijn gloed doordringt.* Ambrosius van Milaan past dit psalmvers toe op (de geboorte van) Christus. Beginnend bij de geboorte zal Jezus een sterk verhaal worden: het verhaal van de goddelijke bruidegom die een huwelijk in oneindige liefde zal sluiten met zijn volk. De bruidsmystiek uit de bijbel, die later ook nog zo'n grote rol zal spelen bij Johannes Ruusbroec en bij Bach, heeft ook zijn plaats in dit lied van Ambrosius. Overigens verwijst Ambrosius met zijn verwijzing naar het sterrebeeld van de Tweelingen (Gemini) naar

Jezus, die tegelijk God en mens is. Astro-mythologie in dienst van het kerkelijk dogma van twee naturen in één persoon!

De *vijfde strofe* is een concrete omschrijving van de weg die 'de reus' (Jezus dus) zal afleggen. Hij komt van de Vader, en hij zal tot de Vader terugkeren (denk maar aan de passages uit het Johannesevangelie hieromtrent), nadat hij eerst door de hel van lijden en dood moet.

In de *zesde strofe* bevestigt nog eens datzelfde kerkelijke dogma, en smeekt de Zoon om het menselijk lichaam te omgorden (het zwaard van de held uit psalm 45,4), om de zwakte van ons lichaam met Gods sterkte te vullen. In de *zevende strofe* smeekt Ambrosius dat de volheid van Jezus' komst er vlug mag zijn.

Na Ambrosius.

Maarten Luther heeft zowel de tekst als de muziek van de kersthymne van Ambrosius overgebracht naar het Duits, waar zij het razend populaire koraal '*Nun komm, der Heiden Heiland*' is geworden. En het is dit kerklied dat door Johann Sebastian Bach in twee cantates is verwerkt. Eén van die twee cantaten wordt zondag a.s. gebracht in de Bachcantatedienst.

Frans Van Looveren

(met veel dank aan Dick Würsten).